

Այլ խորանդուռով վիհեր... մահ...
կարապի երգը եղաւ վաղիւր դըժխեմ...

* * *

ՀԱՅ ԿՈՒՍՏԱՆԻ

ՎԻԿՏՈՐԻԱ ԱՂԱՆՈՒՐԻ ԴԱՄԱՆՆԵՍ ՄՈՏ

Ու կը լըռեւ հիմա երգիւնդ լուսթեան.
Լուռ են քնարիդ թըրթռուն թելերն հոգեզմայլ.
Անհունութեան ծարաւ հոգիդ սըլացաւ
Դէպ ի անհունն անդորտ.
Փընարդ հիմա անհունին մէջ կը հընչէ:
Մահացու կեանքդ կարճատեւ եղաւ շատ,
Երջանկութիւն չըտեսար, հէք վիկտորեա:
Աւատօրէն շնորհեց քեզ
Բարի բնութիւնն հանճար, սէր,
Հարըստութիւն, շընորհ, ազնիւ սիրտ՝ հոգի.
Մահը ամէն ինչ փըշրեց...
Մըխիթարուէ՝ սակայն, գողտրիկ Աղանուր,
Ու նայէ վար դամբանիդ,
Ու յաղորանակիդ տես, նայէ վարպերուն,
Դափնիկներուն անհամար:
Փառքիդ շողիւնն Արեւելքէն ճաճանչեց,
Արեւելքի մեղմիկ սրդոնն հայկական
Քու վարդ աշտերդ համբուրեց,
Եւ ինք Շընորհն իր կուսագեղ մատներով
Գեղեցկութիւնդ յօրինեց.
Եւ հայկական խոշոր՝ թուր
Աչքերուդ մէջ երազուն
Դրաւ թափանցող՝ լուսալիբ գոյգ կայծակներ...
Ատնք անցան քեզի հետ,
Բայց թողուցիր դու մեզ երգերդ գոհատ,
Որոնց մէջ դուն ծրարեցիր սիրտդ ու հոգիդ
Դանակաւոր, շնորհալի.
Ու քեզ պիտի մոռացօնք իր խաւարով
Չըպարուրէ, եւ համբաւդ
Ա՛լ հոյակապ դարձած հընչէ պիտի միշտ,
Ո՛վ գեղանոյշ վիկտորեա...

Բաղտուա 1910

Հ. Ա. ՂԱԶԻՅԱՆ

Մ Իկի-ի՝ զքեզ ճնշող արձանն մարմարէ, եւ
նստէ՝ մութ գիշերին մէջ՝ սպիտակ պատանքովդ:
Արցունքներ ունինք մեր աչքերուն մէջ, երգ
մը գայրոյթի մեր շըրթներուն վրայ, որ դուրս
կը պոռթկայ մեր գերի սրտերէն:
Հայ կոյսեր ենք, վիկտորեա, հայ թոյրերդ ենք,
Արեւելքի խորհրդաւոր երկինքներուն ներքեւ
ծնած:

Երգերդ թախծոտ, որոնք կ'ուզեն մարիլ ա-
րեւելքի երկնքի տակ, բոլոր անոնք մենք լսած
ենք:

Ելիր, նստէ՝ մութ գիշերին. լուսինը թող
քաշուի ամպերուն ետին: Չէ՞ որ երգը լոյսն է
տխուր հոգւոյն. եւ Դու ինքդ, վիկտորեա, նոյն
երգին ակունքը չես:

Մենք ամէնքս Հայուհի, Եփրատի ափունք-
ներէն կու գանք. մենք ամէնքս մեծցած ենք կար-
միր կարմիր կակաչներու մէջ:

Գետակը որ մեր մօտէն կ'անցնէր՝ միշտ կար-
միր տեսանք: Կը հարցնէինք ստէպ անոր կար-
կաշող ալեակներուն. — «Ի՞նչ է այդ կարմրու-
թիւնը»: — «Չեր եղբայրներուն արիւնն է» կ'ը-
սէին. եւ կ'երթային դէպ ի վար՝ առանց ուրիշ
հարցման սպասելու:

Իմանաք, վիկտորեա, թէ բոլոր այդ կար-
միր ալիքները՝ սահելով ճերմակ շուշաններու
եզերքէն՝ խօսած են քեզի հետ իտալական պայ-
ծառ երկինքին տակ:

Ելիր, Արարաւոր կու գանք, այն սրբազան
լեռնէն՝ որուն լուքին մէջ ծնան եւ ապրեցան
քու նախնիքդ:

Մենք հայ աղջիկներս, վիկտորեա, զարհուրան-
քի եւ արիւնի այն օրերուն, երբ մեր երկիրը
հերոսներու դիակներով կը ծածկուէր, երբ հայ
որբեր եւ առեւանգուած հայ կոյսեր՝ տանջանք-
ներու, նեղութեանց մէջէն իրենց զայրոյթի ար-
տասուալից բողոքները՝ դէպ ի այդ դարաւոր
լեռը կ'ուղղէին, կը տեսնէինք սպիտակ ամպ մը
որ կու գար ծածկելու Արարատն որ մէջքէն վեր.
Եւ օրերով անոր ալեւոր զլուխը ամպերէն լուռ-
թեան մէջ կը թաւր:

Կը հարցնէինք մեր մայրերուն. — «Ի՞նչ են այդ
ամպերը Արարատի ճակտին»: — Անոնք կը պա-
տասխանէին. — «Այդ ամպերը, զաւակներս, Արա-

բառէն մտիկ կ'ընեն մեր թշուառ երկրին պատմութիւնը: Եւ յետոյ կը տեսնէինք որ կը հեռանային անոնք մեզմէ՝ արիւնսաներկ, կապուտին մէջ:

Իմացանք, ո՞վ քերթողուհի, թէ բոլոր այդ ամպերը քեզի պատմած են մեր արիւնսագիր պատմութիւնը:

Ելիր, ո՞վ հայուհի, քու հայրենիքէդ կու գանք. տես մեր վտիտ ու տփգոյն դէմքերը՝ արցունքներէ ակօսուած:

Քու բզկտուած հայրենիքէդ կու գանք, ուր ժամանակաւ արտասուած են հալածուած նախնիքդ, ինչպէս երէկ մերկնները: Գիտենք թէ անոնք իբրեւ ժառանգութիւն թողած են քեզ թախիծը. եւ զայն մենք չենք լսել երգերուդ մէջ, եւ զայն չենք տեսներ քու սեւ աքերուդ մէջ:

Ելիր, հայ քերթողուհի, մեզի ուղղէ հայուածքըդ տիտուր ու մտածկոտ: Մենք Արարատի արցունքն ենք. հեռու քեզմէ ցօղն երկնքին:

Հայաստանի մարմնացած տիրութիւնն ենք. հեռու քեզմէ արձանն անկնդան:

Կ'ուզենք ապրիլ, ցաւոտ սիրտն ենք հայ ժողովուրդին. կ'ուզենք ապրիլ վառուելու իբրեւ մոմ մը անսպառ. կ'ուզենք ապրիլ լաւու համար. զի դու, ո՞վ քաղցր քոյր, քու արցունքդ տուիր մեզի:

Հ. Մ. ՊՅՏՈՒՆՅԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԵՎ ՄԱՍԿԻՆ

Վ. Աղանուրի յիշատակին

Ես իր վերջին տրիւնը նամակն կարդացի.
— «Իմ ողջոյններս կը զըրկեմ հայ որբերուն»:
Վերջին անգամ, սեւ օրերու հիւանդի
Չէր մոռացել եղբայրներին իր սիրուն:
— «Իմ ողջոյններս կը զըրկեմ հայ որբերուն»:

— «Քայց հիւանդ եմ...» . նա գիտէր թէ պիտ' մեռնէ լուսնակի վառ գըրկին մէջ գիշերով [նէր, Պիտ' իրգուէին իր քննարի վառ թէկեր, Երգած երգերն պիտի լային շիրմին քով:
Նա գիտէր՝ թէ պիտի մեռնէր գիշերով:

Ա՛խ, իր վերջին թախծոտ նամակն կարդացի,
— «Քայց հիւանդ եմ...» . գիտէր մեռնել, այո, Արդեօք գիտէ՞ր իր ճիշտապէս պաշտելի լքայց... Այս աշխարհում հըսկայ արձան է կանգնած:
Օ, Քոյր, արգէն քո Անունն է պաշտուած...
ԱՐՄԵՆ ԵՐԿԱՔ

Երբ մութը իր տխրութեամբ ու լուսնութեամբ կը ծանրանար Ագ-Հիսարի վրայ, միայնակ կը մնար փոքրիկ Զաքարը իրենց սեւ սենեկին մէջ. Քիչ մը վերջ պիտի գար իր մայրը՝ օրուան աշխատութենէն յոգնած, և պիտի վառէր կանթեղը, Հագի թէ նուաղ լոյսը սենեկին մէջ մելամաղձոտ գուարթութիւն մը կը բերէր, Զաքար, ամէն իրիկուն իր մօրը գիւղը կը նետուէր, երկու ձեռքերով ձեացուցած օղակին մէջ կ'առնէր իր մօրը գլուխը. և անոր համբոյրը իր ճակտին առնելէն ետք՝ կը հարցնէր պարզութեամբ մը.

— Մայրիկ, ես հայրիկ չունիմ:

Մանկամարդ կիներ կրկին կը համբուէր փոքրիկին բերանը, և արցունքները ձգելով այդ անմեղ մանկան դէմքին վրայ՝ կ'ըսէր.

— Ունիս, զաւակս, ունիս...

1900էն վերջ քանի մը տարի, շարունակ, ամէն իրիկուն կանթեղին նուաղ լոյսը հանդիսատես կ'ըլլար այս մի և նոյն ցաւոտ պատկերին:

*
* *

1895ի սեպտեմբերի 27ին, կէսօրէն ետք՝ դեռատի հարս մը Վարսենիկ իր տանը կից փոքրիկ պարտեզին մէջ երկու ծառերու վրայ ձգած էր ճորտանը, որուն մէջ պիտի քնանար իր նորածինը: Անորաւ նիկ զաւակն էր որ կը գգուէր ան:

Քնացիր, զաւակս, ըննացիր,
Օրորանդ ամբողջ ոսկի է.
Քնացիր, Զաքարս, ըննացիր,
Պիւլպիւլն վերեւդ կայներ է...

Վարսենիկ կ'երգէր փափուկ ձայնով մը, ձեռքի գուլպան հիւսելով, և կ'օրօրէր Զաքարիկը՝ ոտքը ճորտանին չուանին կապած:

Փոքրիկ Զաքարը դադրեցաւ լալէ, և ղեռ վարսենիկ կը շարունակէ իր օրօրը: